

L. JUHÁSZ ILONA

Kegyeleti, emlékező és tudományos konferencia a kőrösmezői deportálás és a kamenyec-podolszkiji mészárlás 70. évfordulóján

(Budapest, Wesley János Lelkészképző Főiskola, 2011.
október 13–14.)

A magyar hatóságok 1941 nyarán mintegy 20 000 zsidót utasítottak ki Magyarországról, s deportáltak Kőrösmezőn keresztül az ukrajnai hadműveleti területekre. A rendelkezést azzal indokolták, hogy a Lengyelország és Ukrajna egy részének elfoglalása után a korábban Magyarországra menekült zsidók visszatérhetnek hazájukba, hiszen azt a német és magyar hadsereg „felszabadította”. A „hontalan” zsidók között többen voltak magyar állampolgársági igazolvánnyal rendelkező személyek, akik már évtizedek óta vagy még korábban telepedtek le Magyarországra, illetve olyanok is, akik a zsidóüldözés elől Szlovákiából menekültek át Magyarországra. A marhavagonokba zsúfolt embereket Kőrösmezőre szállították, ahol átadták őket az SS-nek. Augusztus 27–28-án, valamint október 12–13-án a deportáltak nagy részét különböző helyeken (Kamenyec Podolszkijban) bestiális módon legyilkolták.

E történések kapcsán fontos megemlíteni, hogy a Kassáról származó Schlachta Margit (ő volt a legelső nőképviselő a magyar parlamentben) fáradozását. Miután Szapáry Erzsébet és Apponyi György kíséretében személyesen a helyszínen győződött meg az kiutasított zsidók embertelen sorsáról, felszólalt a parlamentben a deportálás azonnali leállítását sürgetve.

A sokak által előhokausztnak nevezett vérengzés volt a témája a Wesley János Lelkészképző Főiskola szervezésében megvalósult konferenciának. Ez az intézmény, valamint az Evangéliumi Testvérközösség s az itt oktató lelkészek már évek óta rendszeresen megemlékeznek az áldozatokról.

Elősorban Majsai Tamás ügybuzgalmának köszönhetően a 2003-ban tartott első megemlékezés óta számos rendezvény valósult meg. A Wesley János Lelkészképző Főiskola és a Magyarországi Evangéliumi Testvérközösség fáradozásának eredményeként Kamenyec Podolszkijban ma már 2 emléktábla is őrzi a tömeggyilkosságok áldozatainak emlékét: egy a vasútállomás épületén, a másik pedig a mártírok parkjában

állított emlékművön. Első zarándokútjuk alkalmával a meggyilkoltak tömegsírjáról egy kis cserjét is hoztak magukkal, amelyet a főiskola udvarán ültettek el.

Majsai Tamás, a főiskola teológus- és lelkészképző szakának dékánja már évek kutatja ezt az időszakot, 1986-ban egy fontos tanulmányban foglalta össze mindazt, amit a témáról akkor tudni lehetett (*A kőrösmezei zsidódeportálás 1941-ben*. Ráday Gyűjtemény Évkönyve IV–V. Budapest, 1986, 59–86. p., valamint: *Iratok a kőrösmezei deportálás történetéhez, 1941*. A Ráday Gyűjtemény Évkönyve IV–V. Budapest, 1986, 195–237. p.), s később is folyamatosan napirenden tartotta a témát, számos tudományos közlése és publicisztikai írása jelenet meg különböző helyeken. Az 1941-es deportálás és tömeggyilkosság ténye alig ismert a holokauszt magyarországi történetében. A téma úgymond hivatalos történeti kutatását illetően jelentős előrelépésnek tekinthető, hogy Holokauszt Dokumentációs Központ és Emlékgyűjtemény Közalapítvány (HDKE) részeként 2011-ben hozták létre három taggal (Gellért János, Gellért Ádám, Csősz László) a Kőrösmező 1941 Kutatócsoportot (korosmezo1941@hdke.hu), amely Gellért János és Gellért Ádám 2009 óta folyó kutatásaira épül.

A deportálás 70. évfordulója alkalmából rendezett kétnapos kegyeleti és emlékező tudományos konferenciának a Wesley János Lelkészképző Főiskola adott otthont. A korábbi megemlékezésekhez hasonlóan e mostani rendezvény időpontja is a stanislaui tömegmészárlás emléknapjához – október 12. – kötődött. A rendezvényen a témát valamilyen szempontból kutató szakembereken kívül néhány túlélő is részt vett, illetve az áldozatok leszármazottai is, akik előadást, illetve beszámolót tartottak.

A tanácskozás első napjának nyitóelőadását az holokausztkutatás világszerte elismert szaktekintélye, egyik legnagyobb tudósa, RANDOLPH L. BRAHAM¹ professzor tartotta, akinek 1973-ban jelent meg egy fontos tanulmánya a vérengzésről: *The Kamenets Podolsk and Délvidék Massacres. Prelude to the Holocaust in Hungary.* (Yad Yashem Studies, vol. IX. Jerusalem, 1973, 133–156. p. Ugyancsak a tengerentúlról érkezett GEORGE EISEN, a Nazareth Egyetem, (Rochester, New York állam) nemzetközi ügyekért felelős rektorhelyettese; neve az Árnyak játéka. *Gyerekek a holocaustban* című (Budapest 1990) kötet kapcsán vált világszerte közismertté. Az eredetileg angol nyelven megjelent, majd számos idegen nyelvre lefordított megrázó művében a koncentrációs táborokban és gettóknak élő gyermekek játékának elemzésével a holokauszt során elpusztított másfél millió gyermeknek állított emléket. E mostani előadásában az egyéni sorsok szempontjából történő megközelítés módszerének fontosságát hangsúlyozta, mert szerinte így értelmezhető s fogható fel e tragédia lényege a maga teljességében – szörnyűségében. Megjegyezzük, hogy George Eisen rokonságát szintén érintette az 1941-es deportálás.

1. Randolph L. Brahm Désen született 1922-ben. A vészkorszak idején szüleit, testvéreit, számos ismerősét deportálták, megölték. A 21 éves fiatal 1943. október 4-én 21 évesen vonult be munkaszolgálatra, ahonnan 1944. decemberében néhány társával sikerül megszökniük, egy ideig egy gazda és családja bújtatta őket. A felszabadulás után, 1945 elején szovjet hadifogolytáborba került, ahonnan ismét sikerült megszöknie, majd hazatérve leérettségizett. Ezt követően Németország amerikai megszállási övezetében ment, amelyet 1947 decemberében hagyott el. Sok fontos alapmű (pl. *A magyar Holocaust 1–2.*, Budapest–Wilmington, 1981) szerzője és szerkesztője (*A magyarországi Holocaust földrajzi enciklopédiája 1–3.*, Budapest, Park Kiadó, 2007, *A magyar holocaust bibliográfiája 1–2.*, Budapest, 2010)

FROJIMOVICS KINGA, a Yad Vashem Kutatóintézet munkatársa (*Magyarországi deportáltak a galíciai gettókbán 1941–1942-ben*), SZITA SZABOLCS egyetemi tanár, a Holokauszt Emlékközpont ügyvezető igazgatója (*Adatok az utolsó magyarországi deportálások történetéhez*) előadásából több ismeretlen epizódot ismerhetett meg a hallgatóság.

A konferencián részt vettek a deportálás túlélői, illetve azok leszármazottai is. GÁBOR ÉVA túlélő előadásában Szirtes Zoltánra emlékezett, s felidézte az 1986-ban a szerző magánkiadásában megjelent kötet (*Temetetlen halottaink 1941 – Körösmező, Kamenyec-Podolszk. Budapest, 1996, 96 p.*) címmel megjelent könyve születésének körülményeit.

A HDKE bevezetőben említett Körösmező 1941 Kutatócsoport két tagja is részt vett a tanácskozáson. GELLÉRT JÁNOS előadásában a nemzetiszocialista megsemmisítő gépezet működését tárta a hallgatóság elé a Kamenyec-Podolszkijban 1941. augusztus 26–28-án lezajlott vérengzések tükrében. GELLÉRT ÁDÁM a jog s a deportálást irányító KEOKH (Külföldieket Ellenőrző Országos Központi Hatóság) szemszögéből mutatta be a deportálások megszervezését és lebonyolítását.

HARSÁNYI IVÁN, a szegedi egyetem emeritus professzora az első két zsidótörvény életbe lépése utáni időszakból származó hivatalos iratok – elsősorban születési bizonyítványok – beszerzésének nehézségeiről, sok esetben lehetetlenségéről szólt.

A tanácskozáson többek közt szó volt még a Magyarországi Evangéliumi Testvérközösség Egyházának az 1941-es deportálás emlékét ápoló jószolgálati kezdeményezéseiről is. IVÁNYI MIKLÓS lelkész az Ukrajnában állított emlékjelekről szólt, az ötlettől a megvalósulásig, majd beszámolt az ezeknél tartott kegeleti megemlékezésekről. IKLÓDY LÁSZLÓ lelkész szubjektív gondolatait osztotta meg a jelenlevőkkel a deportáltak, majd meggyilkoltak útját végigjáró 2011-es ukrajnai zarándokútról.

HORVÁTH RITA, a Yad Vashem Kutatóintézet munkatársa arról szólt, hogyan jelenik meg az irodalmi alkotásokban a deportálás emlékezete. E sorok írója a Dél-Szlovákiában található holokauszt-emlékjelek típusait mutatta be gazdag képanyag kíséretében, felvázolva az emlékjelállítás tendenciáinak változásait (Cseh)szlovákiában 1945-től napjainkig.

A konferencia helyszínén megtekinthető kis kamarakiállítás dokumentumai egyfajta illusztrációi voltak az elhangzottaknak, itt több meglepő dolgot is felfedezhetett az érdeklődő. Ilyenek például id. Antall József szinte alig ismert levelei. Az egyikben a lengyelországi menekültek szelektálását kéri, pontosabban: a lengyel zsidók befogadását megakadályozó intézkedést sürget Szapáry Erzsébet grófnőnél, a másikban pedig e levél elküldéséről tájékoztatja Siménfalvy Sándor miniszteri tanácsost, a KEOKH elnökét.

A tanácskozás befejező programpontját képezte egy kerekasztal-beszélgetés, amelyen *A holokauszt és a keresztény világ* című kötetet (Carol Rittner, Stephen D. Smith, Irena Steinfeldt, Pécs–Budapest: Egyházforum–Balassi, 2009) mutatták be. E fontos kiadványt WILDMANN JÁNOS, az Egyházforum című folyóirat főszerkesztője ismertette.

A tanácskozás programjában egy emléktábla felavatása is szerepelt a Páva utcai zsinagóga falán, erre azonban az előzetes ígérek ellenére mégsem kerülhetett sor. Emiatt a tábla a konferenciának otthont adó főiskola udvarán, a tömegsírról hozott, mára már fává cseperedett cserjével szembeni épület falán kapott helyett. A rendezvény záróakordjaként ezeknél az emlékjeleknél valósult meg az ökumenikus istentisztelet is.

Fontos gondolatokat és kérdéseket fogalmazott meg MAJSAI TAMÁS főszerző a konferencia zárásaként a deportálás és mészárlás megítélését illetően *Prelúdium és fuga. A Soá 1941-es magyarországi eseményeinek értelmezéséhez* címmel. Prelúdium, avagy fuga volt a tömegmészárlás a holokauszt történetében? Vannak, akik előholokausztként értékelik az eseményeket, de valóban előjáték volt? Vagy már fűgának tekinthetjük? Úgy vélem, a történések tükrében a válasz egyértelmű...

(A konferenciával és a történelmi eseménnyel kapcsolatos anyag megtalálható a www.korosmezokam.atw.hu oldalon.)

Majsai Tamás, Szita Szabolcs, Schweitzer József nyugalmazott főrabbi és Randolph Braham (L. Juhász Ilona felvétele)

Majsai Tamás dékán, a tanácskozás főszerzője (L. Juhász Ilona felvétele)